

Prednostno področje
**Predupokojitvene aktivnosti -
zaključni dokument s predlogi ukrepov**

Avtorice:

Mojca Gabrijelčič Blenkuš, Nina Scagnetti, Urška Gračner, Andreja Mezinec

Ljubljana, oktober 2015

Uvod – Predstavitev področja in prioriternih usmeritev

S hitro starajočim se prebivalstvom so povezani številni družbeni in politični izzivi, zato je vzdrževanje aktivne in zdrave populacije do starosti in v starosti izjemnega pomena za sodobno družbo. Ukrepi, usmerjeni v reševanje te problematike, so predpogoj za gospodarsko uspešnost družbe in blaginjo njenih prebivalcev. Pred upokojitvene aktivnosti oziroma priprave omogočajo delavcem, ki odhajajo v pokoj, pridobivanje informacij in veščin za dejavno, kakovostno in zdravo staranje in starost.. Sistemski ukrepi na nivoju države bi tovrstno pridobivanje informacij in veščin omogočili vsem prebivalcem. Pred upokojitvene aktivnosti na nivoju posameznika prispevajo k povečevanju pričakovanih zdravih let življenja, cilju, ki ga je Sloveniji priporočila tudi Evropska komisija. Z vidika skupnosti in države povečujejo družbeno kohezivnost, prispevajo k zmanjševanju bremena bolezni in stroškov dolgotrajne oskrbe ter povečujejo človeški in posredno socialni in ekonomski kapital. V projektu AHA.SI smo pregledali, kako so pred upokojitvene aktivnosti organizirane pri nas in v tujini ter poiskali dobre prakse. V času priprave poročil smo se pogovarjali z različnimi deležniki in pridobili različne poglede na to področje.

V zadnjih nekaj letih pred upokojitvijo je kot nadaljevanje promocije zdravja za starejše delavce možno izvajati aktivnosti, ki ljudem, ki odhajajo v pokoj, bistveno izboljšajo kvaliteto življenja in dejavno staranje, obenem pa jih opolnomočijo za prispevek v družbi. V obdobju zaključevanja kariere so aktivni delavci z znanjem in izkušnjami na svojem področju še vedno zelo koristni za delovne organizacije, kar je razlog, da se v tujini že poslužujejo različnih načinov čim bolj postopnega prehoda v upokojitev. Po mnenju deležnikov bi tudi v Sloveniji morali bolj aktivno vlagati ne le v načrtovanje delavne kariere, temveč tudi v njeno zaključevanje. Spremembe, ki bi jih bilo za bolj prehodno in manj stresno zaključevanje kariere potrebno uvesti, po mnenju deležnikov niso nujno dramatične. Analiza praks v Sloveniji in tujini je pokazala, da rešitve in ukrepi na področju pred upokojitvenih aktivnosti zajemajo izobraževanje s področja finančnega svetovanja, upravljanja z nepremičninami, spodbujanje zdravega življenjskega sloga, prikaz možnosti za opravljanje plačanega ali prostovoljskega dela, informacije o strukturiranju in dejavnem preživljanju prostega časa in učenje veščin ohranjanja socialne mreže.

V Avstriji so pred upokojitvene aktivnosti definirane v okviru Avstrijske strategije vseživljenjskega učenja, izvajajo nesistemsko na nacionalni in regionalni ravni. Programi so sporadični, med njimi program Aktivno staranje izvajajo na Delavski zbornici spodnje Avstrije (ozko življenjski slog), Zvezna upravna akademija je izvajala program Activa Vita (celovit nabor tem, načrtovanje druge kariere), poznajo pa tudi platformo Seniors4success na Dunaju (poudarjen osebni razvoj). Avstrija je edina država, ki je izvajala pred upokojitveni program za delavce iz nižjih socialno ekonomskih skupin, vendar le krajši čas. Pozna pa tudi luksuzne pred upokojitvene programa za managerje.

Nizozemska nima zakonske podlage za predupokojitvene aktivnosti. Proti plačilu jih v obliki rezidenčnih seminarjev z možnostjo različnih dodatnih aktivnosti izvaja šest certificiranih privatnih podjetij: Stavoor, Odyssee, Blooming, SBI Formaats, DeEsserburg in Succesvol met Pensioen. Na nizozemskem deluje še spletni forum, s katerim neprofitna iniciativa Življenje v pokoju povezuje ljudi pred upokojitvijo, platforma HOVO Netherland, na kateri različne visokošolske institucije ponujajo širok spekter svojih programov namenjenih starejšim od 50 let in 6 organizacij, ki zastopajo interese starejših, med katerimi je največja ANBO.

Na Finskem predupokojitvene aktivnosti niso opredeljene v zakonodaji in se zato tudi ne izvajajo sistematično za celotno populacijo ljudi, ki so na pragu upokojitve. Obstajajo pa različne nevladne organizacije, ki jih organizirajo na lokalni ravni. Tovrstna izobraževanja, namenjena prehodu v pokoj

projektno izvajajo pri Finskem rdečem križu in jih nameravajo do leta 2017 v sodelovanju s številnimi delodajalci, izvajati po vseh lokalnih zvezah Rdečega križa in tako razširiti na vso državo. Podoben pred upokojitveni seminar svojim prebivalcem ponujajo v Pori, enem od štirih finskih mest, kjer so na osnovi zakona o podpori funkcionalnim kapacitetam starejše populacije v zvezi s socialnimi in zdravstvenimi storitvami pilotno razvili 24-urni sistem svetovanja starejšim ter ustanovili lokalne svete starejših, ki jih koordinira Finska zveza upokojencev.

Med drugimi državami v EU, kjer smo našli pred upokojitvene aktivnosti, sta tudi Velika Britanija in Irska, kjer področje ni sistemsko urejeno, potekajo pa številne aktivnosti z bogatim naborom vsebin za ciljne skupine različnih starosti. Izvajajo jih Zveza »Pre-retirement Association of Great Britain and Northern Ireland« (ustanovljena 1964), sindikalna združenja, Later Life, Age Scotland in 55Life Scotland, pa tudi Retirement Planning Council na S. Irskem in Irskem. Tudi v Nemčiji pred upokojitvene aktivnosti niso sistematično urejene, imajo pa nekaj primerov programov Zveznega združenja upokojenskih organizacij, posameznih večjih podjetij ali javnih inštitucij (Henkel, nemške oborožene sile, posamezne akademije npr. Bad Boll). Prav tako tudi v Belgiji področje ni sistemsko urejeno, programe izvajajo različne ustanove, tudi univerze za tretje življenjsko obdobje. V Franciji po 87. členu zakona o financiranju socialne varnosti iz leta 2009 morajo podjetja podpisati dogovor oz. izdelati akcijski načrt za informiranje starejših delavcev o upokojitvi.

V Sloveniji nimamo systemske prakse izvajanja pred upokojitvenih aktivnosti. Tam, kjer so te prakse začeli uvajati, so tako delodajalci kot delavci pred upokojitvijo zadovoljni. Programi so v večji meri plačljivi, kar omejuje njihovo izvajanje. Najdlje, skoraj tri desetletja, jih izvaja Univerza za tretje življenjsko obdobje kot enoletno pred upokojitveno usposabljanje z naslovom "Moji starši so stari" – kritična geragogika. Inštitut Antona Trstenjaka v okviru Mreže medgeneracijskih programov za kakovostno staranje izvaja tečaje za kakovostno življenje. Namenjeni so ljudem, ki se pripravljajo na upokožitev ali pa so že upokojeni. V letu 2013 se je pred upokojitvenih aktivnosti lotil tudi Zavod Uršulinka.

Zaradi poklicnega upokojevanja so pred upokojitvene aktivnosti organizirane na Ministrstvu za obrambo RS (PUS MORS) kot enotedenski rezidenčni seminar s širokim naborom tem za pripadnike Slovenske vojske in njihove partnerje. PUS MORS smo v projektu AHA.SI ovrednotili kot dobro prakso v Sloveniji in ugotovili, da se v času seminarja odnos do upokojitve med udeleženci izboljša, prav tako pa je zadovoljstvo udeležencev s programom za večino predstavljenih tem večji od pričakovanj. Tudi Ministrstvo za javno upravo (upravna akademija) ima v sodelovanju z Inštitutom Emonicum nekajletno izkušnjo organizacije tovrstnih izobraževanj za delavce pred upokojitvijo, med teme pa vključujejo tudi odnos do starejših zaposlenih ter vključevanje njihovega znanja in izkušenj za uspešno delo upravnih in javnih ustanov ter služb.

Prioriteta

Podpora države in delodajalca lahko izboljšata kvaliteto življenja bodočih upokojencev ter jih opolnomoči za dejavno participacijo in prispevek v družbi tudi v obdobju staranja ter podaljša pričakovana leta zdravega življenja in zmanjša breme bolezni in stroške dolgotrajne oskrbe, zato predlagamo postopno zakonsko uvedbo obveznega izvajanja pred upokojitvenih aktivnosti za vse delavce v Sloveniji, kot pravico iz dela, tako zaposlene kot nezaposlene, v obdobju 3 – 5 let pred upokojitvijo.

Definicija

Po definiciji so pred upokojitvene aktivnosti tiste, s katerimi delavec (tudi nezaposleni) v obdobju pred odhodom v pokoj **pridobi ustrezna znanja za planiranje druge življenjske kariere**. Obenem je potrebno **na družbeni ravni ustvarjati pogoje** za izvajanje pred upokojitvenih aktivnosti in tudi pogoje za uspešen prehod v pokoj in prilagoditev življenja.

Namen ukrepa

S pred upokojitvenimi aktivnostmi želimo starejše osvestiti ter opremiti z znanji in veščinami, kako uspešno/kakovostno živeti po upokojitvi in jim omogočiti dejavno staranje, tako da predstavljajo potencial družbe tudi po upokojitvi. Želimo ozavestiti tudi politične odločevalce in predstavnike različnih deležnikov o pomenu in dodani vrednosti pred upokojitvenih aktivnosti. Predvideni ukrep želimo omogočiti vsem delavcem v Sloveniji in s tem zmanjšati razlike v zdravju in kvaliteti življenja starejših.

Strateški cilj

Sistemska ureditev priprave na upokojitev, ki spodbuja izobražene, usposobljene in bolj zdrave upokojujence z boljšo kvaliteto življenja, da se dejavno starajo in optimalno prispevajo k družbi.

Specifični (izvedbeni) cilji

1. Omogočiti vsakemu delavcu pred upokojitvijo udeležbo na pred upokojitvenih aktivnostih ter vsakemu udeležencu dati znanje in veščine, potrebne za spremembe po upokojitvi.
2. Zagotoviti organizacijsko-izvedbene možnosti za izvedbo pred upokojitvenih aktivnosti z ustreznimi vsebinami.
3. Zagotoviti vsakemu upokojencu možnost vključitve v lokalno skupnost.

Ukrepi in aktivnosti

- osveščanje vseh relevantnih deležnikov in nadgrajevanje promocije zdravja na delu za starejše delavce;
- informiranje starejših delavcev o možnostih vključevanja v pred upokojitvene aktivnosti (informiranje s strani ZPIZ, kadrovske službe, ...) ter spodbujanje delavcev za udeležbo na teh aktivnostih;
- ustanovitev delovne skupine za usmerjanje razvoja in akreditacijo pred upokojitvenih programov;
- spodbujanje delodajalcev in Zavoda za zaposlovanje za pripravo, izvajanje in spremljanje pred upokojitvenih aktivnosti;
- postopna sistemska uvedba pred upokojitvenih aktivnosti, dostopnih za vse delavce;
- zagotavljanje mehanizma/ov za vključevanje delavcev po upokojitvi v lokalno skupnost in za ohranjanje stikov z delovno organizacijo.

Ukrepi, ki podpirajo specifični cilj 1: Omogočiti vsakemu delavcu pred upokojitvijo udeležbo na pred upokojitvenih aktivnostih ter vsakemu udeležencu dati znanje in veščine, potrebne za spremembe po upokojitvi.

1. osveščanje vseh relevantnih deležnikov in nadgrajevanje promocije zdravja na delu za starejše delavce;
2. informiranje starejših delavcev o možnostih vključevanja v pred upokojitvene aktivnosti (informiranje s strani ZPIZ, kadrovske službe, ...) ter spodbujanje delavcev za udeležbo na teh aktivnostih;

Cilj ukrepa je postopna sistemska uvedba pred upokojitvenih aktivnosti, dostopnih za vse delavce. O pomenu tovrstnih aktivnosti je potrebno osveščati in informirati tako vse relevantne deležnike kot delavce same, zaenkrat tovrstnega zavedanja ne pri nas ne v tujini še ni v zadostni meri. Deležniki privatnega sektorja podpirajo pred upokojitvene aktivnosti kot del celotnega procesa skrbi za starejšega delavca.

Pred upokojitvene aktivnosti vključujejo pozitivne dejavnike, ki jih prinašajo izobraževanja in jih povezuje z večjo kvaliteto življenja v obdobju po upokojitvi. Skupni cilj učinkovitih ukrepov, je dvigniti kvaliteto življenja vsakega posameznika, ne glede na njegov socialno-ekonomski položaj. Posebno pozornost si torej pri tem zaslužijo depriviligirane skupine prebivalstva. Z ustreznim širjenjem prosto dostopnih pred upokojitvenih aktivnosti lahko država podpira materialno varnost, vzdržuje profesionalno izpolnjenost, zdrav način življenja in socialno vključenost vseh starejših oseb.

Ukrepi, ki podpirajo specifični cilj 2: Zagotoviti organizacijsko-izvedbene možnosti za izvedbo pred upokojitvenih aktivnosti z ustreznimi vsebinami.

1. ustanovitev medresorske delovne skupine za usmerjanje razvoja in akreditacijo pred upokojitvenih programov;
2. spodbujanje delodajalcev in Zavoda za zaposlovanje za pripravo, izvajanje in spremljanje pred upokojitvenih aktivnosti.

Za usklajeno pripravo, izvajanje in spremljanje izvajanje je smiselno ustanoviti medresorsko delovno skupino, ki bo zagotovila tudi mehanizem akreditacije tovrstnih programov. V razpravah z deležniki n na podlagi analize stanja so bili predlagani naslednji organizacijski vidiki izvajanja pred upokojitvenih aktivnosti:

- **MINIMALNI STANDARD:** gre za srečanje informativnega značaja v zadnjem letu pred upokojitvijo, katerega vsebina se nanaša na spremembe ob upokojitvi na osebni ravni, v družini in v širšem okolju, namenjena tudi predstavitvi administrativno tehničnega vidika upokojitve. Udeleženci se seznanijo z različnimi temami in spremembami, ki jih po upokojitvi čakajo ter predstavi možnosti vključevanja v lokalni skupnosti. Večja podjetja naj bi te aktivnosti organizirala znotraj svoje delovne organizacije, za kar bi morali ustrezno izobraziti zaposlene, manjša pa bi svoje zaposlene napotovala k organizaciji, ki bi to izvajala.

Minimalni standard pred upokojitvenih aktivnosti je pravica delavca, ki izhaja iz delovnih obveznosti, ne sme pa biti obveza. Za delavca je udeležba brezplačna in traja 1 dan oz 8 ur.

- **OPTIMALNI STANDARD:** je nadgradnja minimalnega standarda, kjer bi se udeleženci podrobneje seznanili z različnimi področji, kot so psihološki vidik, ekonomski in finančni vidik, bivalni vidik, zdravstveni vidik, izobraževalni vidik, strukturiranje časa, predstavitev podpornih dejavnosti in programov za kakovostno staranje v lokalnem okolju, seznanitev z obstoječimi oblikami pomoči v socialno varstvenem sistemu in drugo.

Optimalni standard pred upokojitvenih aktivnosti je prav tako pravica delavca, ki izhaja iz delovnih obveznosti. 25 urni seminar je za delavca brezplačen, udeleževati pa naj bi se ga začeli zaposleni od 3 do 5 let pred upokojitvijo.

- **NADSTANDARD:** pomeni formiranje interesnih skupin, lahko tudi v obliki skupin za samopomoč, ki poglobljeno delajo na relevantnih temah. Ni več v domeni delodajalca, ki pa naj bi to spodbujal (npr. pomoč pri delovanju društva upokojenih delavcev, ki lahko sodeluje pri izvajanju tovrstnih aktivnosti).

Pred upokojitvene aktivnosti naj se izvajajo čim bolj sistematično, zato predlagamo aktivno spodbujanje delodajalcev za postopno uvajanje tovrstnih aktivnosti. ZPIZ je predlagal obveščanje delavcev pred upokojitvijo o možnostih vključevanja v pred upokojitvene aktivnosti. Zavod za

zaposlovanje je že pričel z organizacijo prvih seminarjev za brezposelne starejše delavce, ki se upokojujejo z Zavoda.

Ukrepi, ki podpirajo specifični cilj 3: Zagotoviti vsakemu upokojencu možnost vključitve v lokalno skupnost.

1. zagotavljanje mehanizma/ov za vključevanje delavcev po upokojitvi v lokalno skupnost in za ohranjanje stikov z delovno organizacijo

Informacijska točka v lokalni skupnosti

Osnovno poslanstvo informacijske točke v lokalni skupnosti bi bilo zagotavljanje informacij novim upokojencem o obstoječih aktivnostih, interesnih dejavnostih, možnostih vseživljenjskega izobraževanja, programih pomoči ipd. Informacijske točke se bi vzpostavile pod okriljem že obstoječih vladnih ali nevladnih organizacij. Delovale bi kot center za partnersko sodelovanje in učinkovito komunikacijo med različnimi organizacijami/deležniki. Osnovna naloga informacijske točke bi bila zagotavljanje podpore (novim) upokojencem, izmenjava informacij in svetovanje.

Grobi finančni okvir

Z izračunom smo želeli prikazati grobi finančni okvir stroškov pred upokojitvenih aktivnosti, ki bi jih omogočili delavcem, preden se upokojijo. Prikazati smo želeli strošek pred upokojitvenih aktivnosti za upokojenca v treh standardih, v primerjavi s stroški, ki jih letno rabi država za breme treh najbolj razširjenih bolezni pri starejših (Boleni srca in žilja, rakave bolezni in duševne bolezni). Naredili smo realen izračun za primer, da bi s pred upokojitvenimi aktivnostmi zmanjšali breme navedenih treh bolezni za 10 %, 5% in 1%.

Izračun smo naredili za število na novo upokojenih v letu 2014 (14.738). Kategorizirali smo jih v tri kategorije pred upokojitvenih aktivnosti (za minimalni standard - 25 €, za povprečni standard - 80 € in za nadstandard - 250 €) in pri tem upoštevali, da se ene aktivnosti istočasno udeleži 50 slušateljev.

Tabela 1. Izračun za 10%, 5% in 1% direktnih stroškov izbranih treh skupin bolezni (srčno žilne bolezni, rak in duševne bolezni, viri v prilogi analitskega poročila).

Skupni ekonomski direktni stroški izbranih treh bolezni, za leto 2004.	372.000.000,00 €		
Želeni odstotek.	10,00%	5,00 %	1,00%
Sredstva, po predpostavki namenjena pred upokojitvenim aktivnostim.	37.200.000,00 €	18.600.000 €	3.720.000 €
Število pred upokojitvenih aktivnosti na enega upokojenca za minimalen, povprečni in nadstandardni strošek.	Min.	71,48	35,7
	Povpr.	6,98	3,5
	Nadst.	0,71	0,4
		0,1	0,1

Vir: Priloga k analitskemu poročilu

Strošek pred upokojitvenih aktivnosti je v primerjavi z stroškom bolezni zelo majhen ter prinaša stroškovno učinkovite rezultate za delavca, ki se upokojuje.

Nosilec za pripravo zakonske podlage

Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti

Sodelujoči

Ministrstvo za javno upravo, Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, Ministrstvo za zdravje, Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo (medresorsko sodelovanje); Gospodarska in obrtna zbornica, Združenje delodajalcev, sindikati, Zavod za zaposlovanje, nevladne organizacije, Zveza društev upokojencev

Nosilec za pripravo izvedbenih programov

Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti

Sodelujoči

ZRSZ, izobraževalne inštitucije, kadrovske službe.

Nosilec za vključevanje upokojencev v aktivnosti v lokalni skupnosti

Občina

Sodelujoči

UTŽO, ZDUS, CSD, DSO, Prostovoljstvo, Medgeneracijski centri, Andragoški center Slovenije, Izobraževalni centri, Patronažna služba in drugi

Kazalniki:

- pričakovana leta zdravega življenja;
- število vključenih delavcev v pred upokojitvene aktivnosti

Časovnica

Predlog postopne uvedbe ukrepa (road map):

A (2016 – 17)

B (2017 – 2020)

C (2020 – 2022)

D (2022- 25)

↑

↑

↑

↑

Pregled stanja, sporadično izvajanje

Motiviranje delodajalcev, izvajanje na zavodu za zaposlovanje

Predlog zakonske uvedbe obveznosti izvajanja

Uvedba v sistem
(Zakon o delovnih razmerjih in Zakon o javnih uslužbencih)

Mnenja deležnikov

Deležniki se zavedajo, da za starejše delavce v našem prostoru ni ustrezno poskrbljeno. Podpirajo predlog postopne sistemske uvedbe pred upokojitvenih aktivnosti. Menijo, da je v Sloveniji treba pred upokojitvene aktivnosti širiti in pri tem delovati glede na potrebe v našem okolju. Predlagajo opolnomočenje kadrovske službe in izkoristek njihovih kapacitet, prav tako pa tudi vključitev Zavoda

za zaposlovanje, Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, pa tudi sindikatov in nevladnih organizacij. Menijo, da je na pred upokojitvena izobraževanja pozitivno povabiti tudi partnerje.

Poudarili so, da je posebno pozornost treba posvetiti dostopnosti in dosegljivosti teh aktivnosti za vse in zadovoljiti kriterije enakosti in enakopravnosti. Opozorili so, da je potrebno definirati prednostne teme za vključevanje v pred upokojitvene aktivnosti, ki naj izhajajo iz potreb ciljne populacije.

Poleg usmerjenih ukrepov, ki omogočajo izvajanje pred upokojitvenih aktivnosti, je po mnenju deležnikov potrebna tudi povezava z drugimi, bolj splošnimi aktivnostmi, kar obeta sinergijske učinke:

- Spodbujati je potrebno medgeneracijsko sodelovanje,
- Okrepiti področje izobraževanja mladih o starosti in staranju,
- Zakonsko ustrezno urediti področje malega dela, s tem tudi dela mladih in starejših,
- Starejše vključevati v prostovoljno delo,
- V delovnih organizacijah uvajati mentorske sheme;
- Uvesti enotne informacijske točke za (nove) upokojence.

V času projekta AHA.SI so na Zavodu za zaposlovanje zaznali potrebno po tovrstnem izobraževanju in se v letu 2015 že lotili načrtovanja tovrstnih seminarjev za brezposelne starejše delavce, ki odhajajo v pokoj. Deležnik, ki je pričel načrtovati tovrstne aktivnosti v procesu projekta AHA.SI pa je tudi Policijski sindikat.

PREDLOG LOGIČNEGA OKVIRA ZA PRIPRAVO UKREPA

ZAKONSKA PODLAGA

(Zakon o delovnih razmerjih in Zakon o javnih uslužbencih)

Kadrovske
službe

ZPIZ

Zavod za
zaposlovanje

V obdobju 2
do 5 let pred
upokojitvijo

KONKRETNA IZVEDBA

ORGANIZACIJSKA IZVEDBA:

Nadstandard
Optimalen standard
Minimalen standard

VSEBINE:

- Finančno svetovanje
- Pomen zdrave prehrane in telesne aktivnosti za zdravje
- Strukturiranje časa
- Ustvarjalnost v TŽO
- Spremembe ob upokojitvi na osebni ravni, v družini in v širšem okolju, družinski odnosi
- Obvladovanje stresa in tehnike sproščanja
- Različne oblike zasvojenost
- Odnos do minljivosti, umiranja in smrti in žalovanja, pomoč hudo bolnim in umirajočim
- Lastna izkušnja upokojitve
- Branje nas bogati
- ...

Vključevanje v LOKALNE SKUPNOSTI –

Informacijska točka v lokalni skupnosti

Andragoški
center
Slovenije

Mreža
slovenskih
univerz za
tretje
življenjsko
obdobje

Medgeneracijski
centri

ZDUS

Ljudske univerze

Dnevni centri

Druge relevantne mreže in
točke v lokalnih skupnostih